

УДК 378.147.091.31 : 821.161.2

Жила Світлана

ORCID 0000-0001-92-66-4557

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови і літератури,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка»
(м. Чернігів, Україна) E-mail: kafedra.ukr.mou@gmail.com

ДИСПУТ ЯК ФОРМА ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Мета статті – схарактеризувати диспут як форму вивчення літератури в закладах вищої освіти, розкрити специфіку діалогічної діяльності суб'єктів цієї навчальної форми, визначити основні функції диспуту, проаналізувати методiku його підготовки та проведення.

Методологія ґрунтується на концептуальних положеннях дидактики вищої школи, методах та формах організації навчання у закладах вищої освіти, креативності майбутніх учителів літератури в контексті їхньої професійно-методичної підготовки на розробленій системі розвитку та лекторській майстерності викладача літератури як необхідній умові забезпечення результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Наукова новизна: Систематизовано знання про диспут як форму вивчення літератури в закладах вищої освіти і дискусію як основний метод диспуту.

Висновки. Диспут – це активна форма вивчення літератури в закладах вищої освіти. Диспут завжди поліфункціональний, він забезпечує реалізацію таких основних функцій: пізнавальної, комунікативної, самореалізаційної, самостверджувальної, інтеграційної, плюральної, творчої, фасилітативної, сингулярної, інтерактивної, виховної, розвивальної, гедоністичної, адаптативної, соціалізаційної, емпатійної, емоційної.

Схарактеризували особливості методики підготовки і проведення диспуту як форми вивчення літератури в закладах вищої освіти, вирішили вимоги до дискусії як основного методу диспуту, навели приклади правил і пам'яток для учасників цієї навчальної форми, змоделивали орієнтовний план дискусії за літературними й історичними творами.

Диспуту як формі вивчення літератури притаманні різні діалогічні методи: дискусії, діалоги студентів з автором тексту, персонажами твору, з критиками й літературознавцями, істориками, колективний полімістецький діалог. Застосування діалогічних методів у процесі вивчення художнього твору сприяє формуванню у майбутніх учителів літератури таких якостей, як: здатність до командної роботи, вміння обґрунтовувати свою думку й творчо розв'язувати проблемні завдання, генерувати нові ідеї; проявляти ініціативність, аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, робити висновки й узагальнення, виявляти громадянську свідомість і активність, повагу до української історії й національної культури.

Ключові слова: диспут, дискусія, вимоги до дискусії, функції диспуту, активна форма вивчення літератури.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. «Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті» (2002), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Закон «Про освіту» (1017), Концепція розвитку педагогічної освіти (2018) спрямовують на підготовку майбутніх учителів, здатних безперервно вдосконалювати свої професійні якості.

У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи.

З-поміж різних форм організації освітнього простору вищої школи особливе місце посідають диспути, які розвивають асоціативне й творче мислення студентів, нагромаджують досвід нестандартного розв'язання навчальних мистецьких завдань, посилюють впевненість майбутніх учителів літератури у власних інтелектуальних силах і здібностях.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Диспут як один із проблемно-пошукових методів навчання літератури в школі вивчала Людмила Момот. Віднесла його до методів

колективного розв'язання проблеми і ствердила, що за формою і змістом диспут надзвичайно близький до проблемної бесіди, хоча й відрізняється від неї яскраво вираженою емоційністю, полемічністю [4, 36]. Дослідниця запропонувала цікаве визначення цього методу: «Диспут – це змагання думок, суджень, умінь, у яких перемагає той, хто володіє знаннями, уміє швидко їх використовувати, знаходити серед них ті, що в даний момент найбільш допомагають відстояти свої думки, побудувати свою концепцію послідовно, обґрунтовано, чітко» [4, 36], розробила технологію його проведення.

Українські методисти Ніла Волошина, Євген Пасічник, Тетяна і Федір Бугайки, Олександр Мазуркевич, Борис Степанишин, Ганна Токмань, Василь Шуляр, Олександра Бандура радили словесникам використовувати диспути, дискусії на уроках української літератури (оскільки під час їх проведення з'являються можливості впливу на інтелектуальну та емоційну сфери особистості учня; збудження його зацікавленості в пошуку істини).

Ганна Токмань досліджувала проблему діалогічного прочитання української літератури й довела, що діалогізм є засадничим для методики викладання літератури й має різноманітні вияви. Вона стверджує: «Урок літератури нагадує драматичний твір, у якому звучать різні голоси. Недарма вчителі часто пишуть конспекти нестандартних уроків як сценарії. Найбільше голосів лунає, коли застосовується педагогічна технологія інтерактиву, вона передбачає активізацію діалогу «учень – учень», найскладнішою формою якого є літературна дискусія» [8, 307-308].

Диспут як один з різновидів семінарського заняття в закладах вищої освіти вивчали: Анатолій Алексюк, Михайло Фіцула, Анатолій Кузьмінський, Андрій Бондар, Володимир Ортинський, Ольга Куцевол.

Ольга Куцевол ствердила, що «особливу роль на практично-лабораторних заняттях з методики викладання літератури відіграють дискусії – широке публічне обговорення якогось проблемного, суперечливого питання» й вирізняла 5 функцій цього методу: навчальну, інтерактивну, комунікативну, розвивальну й виховну [2, с. 204].

Сьогодні серед науковців немає однозначності в питанні, куди віднести диспут – до методів, засобів чи форм навчання. Ми переконані, що диспут може бути самостійною навчальною формою. А дискусія є основним методом диспуту.

Формулювання мети статті. Мета дослідження – схарактеризувати диспут як форму вивчення літератури в закладах вищої освіти, розкрити особливості діалогічної діяльності суб'єктів цієї навчальної форми, визначити основні функції диспуту, проаналізувати методику його підготовки та проведення.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження із зазначенням методів. Методологія ґрунтується на концептуальних положеннях дидактики вищої школи, методах та формах організації навчання у закладах вищої освіти, на розробленій системі розвитку креативності майбутніх учителів літератури в контексті їхньої професійно-методичної підготовки та лекторській майстерності викладача літератури як необхідній умові забезпечення результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз державних документів України, які стосуються якості педагогічної освіти, її реформування й перспектив розвитку; загальнонаукові: аналіз, синтез та узагальнення основних положень наукових праць і нормативних документів; емпіричні: емпіричний опис, реальне педагогічне й методичне спостереження, моделювання диспуту як форми вивчення української літератури в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За етимологічним словником української мови слово диспут запозичене з латинської мови *disputare* – «міркувати, думати, вважати», яке пов'язується з *puteus* – «яма, колодязь» [3, 78]. Диспут трактується в українських словниках як публічний спір на наукову, літературну чи іншу тему або як вид діалогічного мовлення. З приводу цієї проблеми учасники диспуту висловлюють різні думки і судження.

На європейських теренах до диспутів вдавалися ще у давньогрецьких і давньоримських школах; за часів середньовіччя також використовували диспути як спосіб публічного сперечання з богословських чи наукових проблем, що спирався на принципи змагальності, аргументації та контраргументації, посилення на авторитетні джерела.

В Україні диспутами користувалися в братських школах Львова, Києва, Луцька, в Острозькій академії (греко-слов'яно-латинській колегії) – вищій школі, першій у східних слов'ян, а також в Києво-Могилянській академії – вищому навчальному закладі, який за змістом і обсягом навчальних програм відповідав вимогам європейської вищої школи і був впливовим і культурним осередком в Україні і Європі.

Складовою частиною навчального процесу в Києво-Могилянській академії були диспути, коли один студент обґрунтовував думку, а інші її заперечували, а також публічний захист кожним студентом дисертації у кінці кожного триместру, а ще змагання у написанні кращих творів, промов і їхньому виголошенні – все це сприяло виробленню аналітичного мислення, збагачувало інтелект, розвивало креативні здібності.

Диспут як форма вивчення літератури – спір на наукову, літературну чи комплексну тему, колективне обговорення питань, що хвилюють студентів.

Диспут – це колодязь, з якого майбутні вчителі літератури черпають літературні знання, здобувають практичні уміння й навички вести дискусію, що сприяють формуванню креативних якостей, необхідних для творчого виконання їхніх професійних обов’язків.

Диспут – це духовне спілкування. Викладач вчить студентів на основі своїх поглядів, шляхом їхньої перевірки формувати власні переконання, утверджує соціальну та моральну зрілість, виховує патріотичні почуття.

Диспут – це театр, де діалоги набувають ігрового, естетичного, етичного, духовного забарвлення.

Диспут – це активна форма вивчення літератури в закладах вищої освіти. Диспут є поліфункціональним, він виконує такі основні функції: пізнавальну, комунікативну, самореалізаційну, самостверджувальну, інтеграційну, плюральну, творчу, фасилітативну, сингулярну, інтерактивну, виховну, розвивальну, гедоністичну, емпатійну, емоційну, адаптивну до умов життєвого середовища, соціалізаційну.

Коли викладач проводить диспут, то, за словами Василя Сухомлинського, його стіл чи лекторська трибуна не «перетворюється на кам’яну стіну, із-за якої ведеться наступ на супротивника».

Існує певна закономірність засвоєння знань, досліджена й описана американськими дослідниками Р. Карникау і Ф. Макелрой: людина пам’ятає 10% прочитаного, 20% почутого, 30% побаченого, 50% побаченого і почутого, 80% того, що говорить сама, 90% того, до чого дійшла у своїй діяльності. Зі світового досвіду знаємо, що є різноманітні види диспутів: круглий стіл, ток-шоу, форум, симпозіум, дебати, засідання експертної групи. Усі ці види допомагають розвивати самостійність, критичне, асоціативне, логічне мислення; створюють умови для реалізації демократичних засад навчання в закладах вищої освіти.

У підготовці і проведенні диспуту педагоги й методисти виділяють три етапи: підготовчий, основний і підсумковий.

Підготовчий етап. Сила диспуту визначається якістю його підготовки. Викладач мусить докласти багато зусиль, аби всі студенти прочитали твір, за яким буде проводитися дискусія. Інколи цього замало, варто запропонувати опрацювати чималий список рекомендованої літератури: літературознавчої, філософійної, психологічної й іншої. До вибору теми диспуту доцільно залучати майбутніх учителів української літератури, зацікавлювати їх цією навчальною формою, ознайомити з методикою її проведення. Формулювання теми диспуту має бути проблемною із залученням моральних, етичних, естетичних, політичних, філософійних, психологічних підтекстів. Тема диспуту має захопити увагу студентів новизною, оригінальністю, актуальністю, а головне – дискусійністю.

Викладач продумує мету диспуту, прогнозує, які знання мають здобути майбутні учителі літератури, які компетенції будуть формуватися в них, на які психологічні, моральні, етичні, естетичні проблеми слід налаштувати нашу молодь.

Яким за часом має бути підготовчий етап?

Відповідаємо: різним. Це залежить від багатьох чинників: теми й мети диспуту, списку рекомендованої літератури, досвіду студентів.

Відомо, що коли Григорій Сковорода навчався в Києво-Могилянській академії, то диспути проводилися щосуботи – цей день повністю надавався студентам для дискутування.

Підготовчий етап до проведення диспуту як форми вивчення літератури в закладах вищої освіти може тривати від одного тижня до двох місяців. За цей час викладач проводить один чи кілька інструктажів, консультації для майбутніх учителів літератури. У процесі підготовки до диспуту студенти самостійно осмислюють проблеми, винесені на обговорення, готують історичні, літературознавчі, філософійні, психологічні, культурологічні матеріали для підтвердження своїх гіпотез, думок, суджень.

У процесі підготовчої роботи необхідно продумати яскравий феєричний або притчевий чи парадоксальний початок дискусії, а також спроектувати орієнтовний план її проведення.

Основний етап – дискусія. Дискусія – це основний метод диспуту; план дискусії з винесеними на обговорення питаннями оприлюднюється ще під час підготовчого етапу. Це орієнтовний план, під час дискусії він шліфується залежно від «протікання» її.

Лідером диспуту є викладач, одночасно він має бути і його учасником, наділеним особливим авторитетом. Координатором міжособистісної взаємодії твориться сприятливий психологічний мікроклімат в групі чи на курсі або й потоці, формуються професійні якості майбутніх учителів літератури.

Вимоги до дискусії як основного методу диспуту:

- змістовність (пам’ятати, що в сучасних студентів-філологів високий рівень ерудиції, поінформованості й освіченості);
- науковість (щоб залучити студентів до колективного пошуку треба виносити на обговорення дивергентні питання, які є проблемними й, на відміну від конвергентних, не передбачають однозначної відповіді);
- зв’язок з різними видами мистецтв і різними науками (міждисциплінарність), з життям;
- активна громадянська позиція дискутантів;
- розумна й активна суперечка, оволодіння ефективною технологією розумової діяльності;

– оволодіння вміннями працювати в колективі, зіставляти свої дискусійні можливості й літературознавчі погляди з думками інших учасників діалогу; усвідомлення особистої значущості й відповідальності, внеску в спільну діяльність (під час колективної інтелектуальної дискусії відбувається активний обмін думками, що часто веде до народження цікавих ідей, оригінальних інтерпретацій художніх творів, зіставлень із суміжними мистецтвами й науками; відбувається феномен творчого синтезу); інтенсивна навчальна діяльність, задоволення від здобування знань таким способом;

– психологічне налаштування викладача й студентів на продуктивний мистецький діалог із твором; ситуація успіху;

– прагнення виступати у спілкуванні з майбутніми вчителями з філософійних, психологічних, культурологічних, читацьких позицій;

– дискусія – це вільний обмін думками, кожний студент виступає та критикує будь-які положення, з якими він не згодний;

– подання викладачем зразка ведення діалогу з літературним текстом; не зловживання модератором своїх прав;

– право студента на помилкові роздуми й неправильні гіпотези;

– розвиток здатності студентів до монологічної й діалогічної взаємодії; цінування позиції співрозмовника, зацікавленість думкою іншого ровесника; осмислення її важливості;

– емоційність (єдність рацію й емоцій, логічного й почуттєвого); викладачеві треба уміло керувати емоціями дискусійників, запобігаючи можливим образам; виховувати толерантність;

– сприятливий мікроклімат (атмосфера співпраці, взаємоповаги й взаєморозуміння, колективного розв'язання проблеми).

Для цього в Україні розроблено десятки правил і пам'яток для учасників диспуту, які весь час удосконалюються і мандрують студентськими й учнівськими аудиторіями:

1. Якщо ви прийшли на диспут, то виступайте на ньому. Кожен має право висловити свою думку. Сумлінно готуйтеся до виступу, думайте про своїх друзів, зважте, про що нове й цікаве вони від вас дізнаються. Якщо у вас є що сказати слухачам, нехай вони дізнаються про це. Будьте лаконічними!

2. Говоріть, що думаєте! Думайте, що говорите! Висловлюйтеся ясно і чітко. Не стверджуйте того, в чому не розібрались самі.

3. Свої думки аргументуйте! Спирайтеся на достовірні літературні, культурологічні, філософійні, психологічні факти.

4. Не повторюйте того, що до вас було сказано.

5. Якщо доведено помилковість ваших поглядів, умійте визнати це.

6. Поважайте чужу думку, якщо й незгодні з нею. Вислухайте уважно й спростуйте її.

7. Будьте тактовними і переконливими, толерантними.

Людмила Момот стверджує, що пам'ятка для проведення диспуту «може мати жартівливий характер». Наведемо таку пам'ятку для навчання культури спілкування, розроблену педагогом:

Етика учасника дискусії

1. Культура дискусії полягає в умінні проникати в суть думки опонентів, умінні не тільки говорити, а й слухати, намагаючись зрозуміти тих, з ким сперечаєшся.

2. Обґрунтованість і об'єктивність критики – обов'язкова умова успішності і «боротьби думок». Упередженість і недоброзичливість є порушенням етики дискусії.

3. Виховуй у собі настанову на взаєморозуміння!

4. Учись бути витриманим!

5. Хай перемаже істина! [4, 37].

Під час проведення дискусії найбільш досконали правила й пам'ятки (2-3 екземпляри) для учасників диспуту мають лежати на студентських столах. Викладач під час «гарячих суперечок» тільки скеровує палких дискусійників до того чи іншого правила чи пункту пам'ятки.

Викладачі, які практикують проведення диспутів під час вивчення літератури, користуються прийомами привернення й утримання уваги студентів:

– система запитань: прості, уточнювальні, пояснювальні або інтерпретаційні, творчі, практичні (цей прийом, за Б. Блумом, називається ромашкою запитань – передбачає критичне осмислення художніх текстів і прийняття власного розв'язання літературних проблем);

– сугестивні прийоми переконування – прийоми навіювання (апелювання до спільності професійних, соціальних, національних інтересів);

– прийом парадоксальної ситуації – одна літературна подія розглядається з різних боків, «віяло» поглядів;

– прийом психологічної паузи (5-7 секунд) між різними мистецькими блоками (такі паузи допомагають слухачам краще зрозуміти думку, яка була висловлена, і підготуватися до сприймання нової);

– використання мовних формул (фреймів), що допомагають сприймати чи заперечувати думку співрозмовника;

- прийом «розминки» – залучаються до дискусії всі студенти без винятку;
- прийом «вулик» (дається можливість усім брати участь у дискусії, якою ніхто тимчасово не керує);
- прийом «зливи ідей»;
- прийом дискусії за здалегідь розподіленими ролями;
- прийом залучення опонентів;
- прийом опитування експертів;
- прийом використання фактичного матеріалу;
- прийом доказовості (посилання на авторитети в літературознавчій, філософській, психологічній царині; аргументи, побудовані на взаємозалежності причини й наслідку; аргументи, побудовані на аналогії; вдавання до індукції або дедукції) та інші.

Підсумковий етап. Викладач аналізує проведений диспут, чітко виокремлює перелік проблем і завдань, які студенти успішно розв'язали під час дискусії й ті, які залишилися невирішеними або розв'язаними поверхово, обґрунтовує найбільш доказові судження, аргументи, використовує прийоми критичного аналізу, зіставлення; концентрує увагу учасників диспуту на головному, інтегрує мистецькі ідеї, думки, накреслює перспективи їхнього розвитку, формулює висновки. Підсумки диспуту є важливим етапом. Він має бути коротким, яскравим, переконливим, обов'язково спиратися на найцікавіші виступи, заохочувати майбутніх учителів літератури удосконалювати свої мистецькі знання.

Викладачеві слід оцінювати не тільки зміст виступів, а й форму їх виголошення; звертати увагу на сформованість умінь студентів правильно відстоювати свої думки та переконання.

Фінал підсумкового етапу може закінчуватися легендою, притчею, переказом, бувальщиною, крилатим висловом. Усе залежить від досвіду й майстерності лектора. Він має як модератор диспуту зробити все, щоб в суперечках народжувалася істина, а в Україні ставало більше пасіонаріїв.

Подаємо орієнтовний план дискусії за диспутом з української літератури для студентів 4-го курсу філологічного факультету «Романні й літописні історичні герої за діалогом Семена Скляренка «Святослав» і «Володимир» та «Повістю врем'яних літ» [7; 6; 5; 1]:

1. Чи можна стверджувати, що Семен Скляренко виступає в романі не лише як художник слова, а і як допитливий вчений-історик? Які приклади ви можете навести?

2. Як ви гадаєте, чому Семен Скляренко не уводить у текст твору «Святослав» такі цікаві і творчо вигідні легенди, як помста Ольги древлянам за вбивство Ігоря? Адже, здавалося б, немає нічого вигіднішого, ніж увести у роман цей цікавий з погляду «читабельності» матеріал літопису. Які ваші докази? Чому ви так думаєте?

3. Чому, на вашу думку, С. Скляренко відкидає літописні оповіді про хрещення Ольги у Візантії та залицання до неї Костянтина VII Порфирородного, а натомість описує важливі політико-економічні переговори княгині?

4. Іноді, не маючи достатніх наукових фактів про княгиню Ольгу, автор подає свої гіпотези, які стають у романі переконливою художньою правдою. Назвіть письменницькі гіпотези, які здаються вам особливо правдоподібними.

5. Хто і чому перемагає в моральному двобої «княгині і рабині»?

6. Історики так написали про княгиню Ольгу: «перекази нарекли хитрою, церква святою, історія мудрою». А якою ви бачите княгиню Ольгу за романом С. Скляренка «Святослав» і «Володимир»?

7. Прокоментуйте думку канадського історика Ореста Субтельного: «Відважний і палкий, прямолінійний і суворий, Святослав був насамперед князем – воїном. М. Грушевський називав його козаком на престолі, а його бурхливе князювання влучно описував як велику авантюру. Безперервно воюючи, Святослав любляв грандіозні й славетні справи. Його слов'янське ім'я, варязьке виховання, кочовий спосіб життя віддзеркалювали поєднання європейського та азійського начал. Його правління ознаменувало апогей ранньої героїчної доби в історії Київської Русі» посилаючись на роман Семена Скляренка.

8. Чи правильно зробив Святослав, що між любов'ю і обов'язком, обрав останнє?

9. Чому Семен Скляренко відкидає літописну згадку про те, що з черепа Святослава печенізький каган зробив собі чашу, а змальовує урочистий похорон славетного полководця. Багато прибрану лодію з тілом князя підпалюють і пускають Дніпром. Під брязкіт щитів і мечів, сулиць і копій, вся в огні лодія «князя Святослава покидала землю й впливала в простори небесного, вічного моря... І багатьом з тих, що дивились на лодію, здавалося, що встав князь Святослав, стоїть на лодії, веде її в безмежні простори». [7, 640].

10. Чи передав куті меду письменник у діалозі між Микулою і Святославом напередодні загибелі князя:

« – То немарно ходили, – з хвилюванням промовив князь, – у далекий похід на ромеїв?

– А чому ти запитуєш це в мене, смерда? – дуже просто запитав Микула.

– Я – тільки князь ваш, – відповів на це Святослав. – А ходили зі мною смерди...

«Ім, а не мені судити, чи немарно ми ходили» [7, 629-630].

11. Прокоментуйте думку літературознавця Михайла Слабошпицького про демократизм Святослава:

«Святославів демократизм – не вигадка Скляренка, не літературний «грим» на історичному портреті героя. То була не тільки індивідуальна риса Святослава, а зумовлена багатьма соціально-психологічними причинами закономірність його поведінки». Чи погоджуєтесь Ви з цією думкою?

12. У літописній літературі вказувалося на причетність Володимира до вбивства Ярополка. С. Скляренко інакше трактує взаємовідносини між братами. Чим ви поясните благородність Володимира, який перемагає почуття помсти? Чи погоджуєтесь ви з авторською гіпотезою, за якою Володимир пропонує Ярополку не тільки волю, а й князювання?

13. У «Повісті врем'яних літ» засуджуються інтимні зв'язки Володимира з дружиною Ярополка Юлією:

«Володимир же заліг із жінкою брата – гречанкою,

І була вона вагітна,

І народився від неї Святополк.

А від гріховного кореня поганій плід буває,

Оскільки була його мати черницею,

А по-друге, Володимир заліг із нею не в шлюбі, як прелюбодійник,

А тому і батько не любив Святополка,

Бо був неначе від двох батьків – від Ярополка і від Володимира» [5, 131].

Яку версію взаємовідносин між Володимиром і Юлією пропонує читачам С. Скляренко? Схарактеризуйте стосунки між Володимиром і Святополком за романом.

14. У «Повісті врем'яних літ» літописець стверджує, що:

«Володимир же був переможений пожадливістю до жінок. Були до нього приведені: Рогніда, що жила на Либеді, де нині село Передславино, вона народила йому чотири сина: Ізяслава, Мстислава, Ярослава, Всеволода – і дві дочки. Від гречанки мав Святополка, від чешки – Вишеслава, а від другої [чешки] – Святослава і Мстислава. Від болгарки – Бориса і Гліба. І наложниць було у нього триста в Вишгороді, триста в Білгороді і двісті на Берестовім в невеликому селі, яке і нині називають Берестове. І був ненаситним у блуді, і приводив до себе заміжніх жінок і дівиць розбещував, бо був жонолюбець...» [5, 133-135].

Семен Скляренко зауважував: в літописах князь Володимир осуджується як язичник і возвеличується як християнин. Взаєминам Володимира – язичника з жінками автор дає нове освітлення, ламає встановлену традицію, виставляє нову історичну гіпотезу. Чим відрізняється особисте життя князя Володимира романного від літописного? Кому ви довіряєте більше літописцю чи С. Скляренку? Свої думки аргументуйте.

15. Чи можна Київ часів Володимира (980 – 1015 рр.) назвати «оком всесвіту», «взаємним вузлом» Сходу і Заходу? (Св. Григорій Богослов назвав так Константинополь).

16. Академік Б. Греков писав, що «християнство, взяте від греків, у той же час не відмежоване від Заходу, стало кінець-кінцем не візантійським і не римським, а руським». Н. Полонська-Василенко стверджує, що за Володимира в Україні творилася фактична автокефальна Церква, незалежна від Візантійського і Охридського (Болгарського – С. Ж.) патріархів, яка мала дипломатичні відносини з різними країнами. А що ви можете сказати про християнство, запроваджене Володимиром, використовуючи фрагменти роману С. Скляренка (друга книга «Василевс»)?

17. Чи переконливим фактом художньої правди є гіпотеза автора щодо стосунків Володимира і Рогніди? Які ваші гіпотези? Чому ви так думаєте?

18. Чи погоджуєтесь ви з думкою Максима Рильського, що «сторінки особистого життя Володимира та близьких до нього людей належать до найбільш захоплюючих і переконливих у романі»?

19. Чи погоджуєтесь ви з словами українського критика Олега Килимника, що подружнє життя з Рогнідою, інтимні стосунки з Юлією, шлюб з Анною – все це показано психологічно переконливо? А як думаєте ви?

20. Чи любив князь Володимир Анну? Розкрийте особливості цього шлюбу за романом «Володимир».

21. Для створення образу Малуші письменник скористався скупим повідомленням «Повісті врем'яних літ» під 970 роком:

«В літо 6478 [970]. Святослав посадив Ярополка в Києві, а Олега в Деревах. У цей же час прийшли люди новгородські просити князя: «Якщо не підете до нас, то самі знайдемо собі князя». І рече до них Святослав: «Аби хто йшов до вас?» І відмовилися Ярополк і Олег. І говорить Добриня: «Просіть Володимира». Володимир – бо був від Малуші – Ольжиної любимиці, сестри Добрині, а батьком їм був Малколюбчанин, і був Добриня дядьком Володимира» [5, 111]. Все інше – художній домисел С. Скляренка. Як ви оцінюєте творчу фантазію автора? Чи згодні ви з оцінкою літературознавців, що Малуша – «найпривабливіший жіночий образ» дилогії? Свою думку аргументуйте.

22. Деякі сучасні історики вважають, що Малуша була донькою древлянського князя Мала з міста Любеча, який очолив боротьбу древлян проти сваволі київського князя Ігоря, що вилилася в справжню

війну. На правах переможця він прийшов до Києва і зажадав державної корони, але княгиня Ольга заарештувала Мала й утримувала в Любечі в ув'язненні. А дітей його – сина Добриню й доньку Малушу – лишила рабами при своєму дворі. Син Ольги й Ігоря Святослав покохав Малушу. Є версія, що на їхньому весіллі під чужим іменем побував звільнений багатолітній Мал. Становище його дітей у Києві різко змінилося. Деякі історики вважали Малушу безрідною рабинею і випадковою наложницею Святослава, але історик Д. Прозоровський аргументовано спростував цю тезу. Можливо, в дитинстві Добриня й Малуша були навіть не на становищі рабів, а кимось на зразок почесних бранців. Через якийсь десяток літ їхні ролі при княжому дворі стали зовсім іншими. Чи змінилася б і як концепція творення образу Малуші, якби Семен Скляренко взяв за основу версію сучасних істориків про Малушу як доньку древлянського князя Мала з міста Любеча?

23. Чи можна міркування Ліона Фейхтвангера з післямови до його роману «Лисиці у винограднику» про те, що автор історичного роману завжди прагне змалювати сучасність. «Він шукає в історії не попелу, а полум'я. Він хоче змусити себе і читача крізь минуле ясніше побачити сучасність» – спроектувати на діалогію С. Скляренка «Святослав» і «Володимир».

24. Підтвердіть правильність думки Миколи Гоголя або спростуйте її «Бий у минулому сучасне, і потрібної сили набере твоє слово» сторінками діалогії С. Скляренка «Святослав» і «Володимир».

25. Прокоментуйте думку професора Василя Яременка, використовуючи фрагменти романів С. Скляренка «Святослав» і «Володимир»: «Український народ має таку високу гордість, що є прямим носієм всієї культури Київської Русі...».

26. Загальновідомо: історія – вчителька життя. Чому нас навчає давня історія Русі за діалогією С. Скляренка «Святослав» і «Володимир»?

27. Подумайте над роздумами автора передмови до роману «Володимир» Лариси Гуцало: «... є ще один спільний для всіх країв і народів – герой: Час. Це його безконечний плін «і мертвих, і живих, і ненароджених» (Т.Шевченко) землян, бо вогник життя передається від пракореня, від роду до роду, і часточка безмірного минулого живе у кожному з нас».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Диспут – це активна форма вивчення літератури в закладах вищої освіти. Диспут завжди поліфункціональний, він забезпечує реалізацію таких основних функцій: пізнавальної, комунікативної, самореалізаційної, самостверджувальної, інтеграційної, плюральної, творчої, фасилітативної, сингулярної, інтерактивної, виховної, розвивальної, гедоністичної, адаптативної, соціалізаційної, емпатійної, емоційної.

Схарактеризували особливості методики підготовки і проведення диспуту як форми вивчення літератури в закладах вищої освіти, вирізнили вимоги до дискусії як основного методу диспуту, навели приклади правил і пам'яток для учасників цієї навчальної форми, змоделивали орієнтовний план дискусії за літературними й історичними творами.

Диспуту як формі вивчення літератури притаманні різні діалогічні методи: дискусії, діалоги студентів з автором тексту, персонажами твору, з критиками й літературознавцями, істориками, колективний полімістечський діалог. Застосування діалогічних методів у процесі вивчення художнього твору сприяє формуванню у майбутніх учителів літератури таких якостей, як: здатність до командної роботи, вміння обґрунтовувати свою думку й творчо розв'язувати проблемні завдання, генерувати нові ідеї; проявляти ініціативність, аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, робити висновки й узагальнення, виявляти громадянську свідомість і активність, повагу до української історії й національної культури.

References

- Жила С.О. Вивчення діалогії Семена Скляренка «Святослав» і «Володимир» у вищій школі. Українська література в загальноосвітній школі. 2014. №5. С. 24–32.
Zhyla, S.O. (2014). Vyvchennia dylohii Semena Skliarenka «Sviatoslav» i «Volodymyr» u vyshchii shkoli [The study of Semyon Sklyarenko's dilogy «Sviatoslav» and «Vladimir» in higher education]. Ukrainka literatura v zahalnoosvitnii shkoli [Ukrainian literature in secondary schools], 5, 24–32.
- Куцевол О.М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: монографія. Вінниця: Глобус-Прес. 2006. 348 с.
Kutsevol, O.M. (2006). Teoretyko-metodychni osnovy rozvytku kreatyvnosti maibutnikh uchyteliv literatury: monohrafiia [Theoretical and methodological foundations of creativity development of future teachers of literature: Monograph]. Vinnytsia: Hlobus-Pres. 348 s.
- Мельничук О.С. Етимологічний словник української мови: у 7 томах. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1985.
Melnichuk, O.S. (1985). Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: u 7 tomakh [Etymological dictionary of the Ukrainian language: in 7 volumes]. T. 2. Kyiv: Naukova dumka.
- Момот Л. Л. Проблемно-пошукові методи навчання в школі. Київ: Рад. школа, 1984. 63 с.
Momot, L. L. (1984). Problemno-poshukovi metody navchannia v shkoli [Problem-searching methods of learning at school]. Kyiv: Rad. shkola, 63 s.

5. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В.В. Яременка. Київ: Рад. Письменник, 1990. 558 с.
Povist vremianykh lit: Litopys (Za Ipatskym) (1990) / Per. z davnoruskoi, pisliaslovo, koment. V.V. Yaremenka [The story of ancient years: Chronicle (Za Ipatskyi) / Trans. from Old Russian, afterword, comment. V.V. Yaremenko]. Kyiv: Rad. Pysmennyk.
6. Склярєнко С.Д. Володимир: роман. Київ: Веселка, 1991. 539 с.
Skliarenko, S.D. (1991). Volodymyr: roman [Volodymyr: a novel]. Kyiv: Veselka, 539 s.
7. Склярєнко С.Д. Святослав: роман. Київ: Веселка, 1991. 652 с.
Skliarenko, S.D. (1991). Sviatoslav: roman [Svyatoslav: a novel]. Kyiv: Veselka, 652 s.
8. Токмань Г.Л. Система діалогічного навчання літератури. Токмань Г., Корпанюк М., Мазоха Г. Діалогічне прочитання української літератури: монографія. Київ: Міленіум, 2007. 486 с.
Tokman, H.L. (2007). Systema dialohichnoho navchannia literatury [A system of dialogic teaching of literature]. Tokman H., Korpaniuk M., Mazokha H. Dialohichne prochyttannia ukrainskoi literatury: monohrafiia [Dialogic reading of Ukrainian literature: a monograph]. Kyiv: Milenium, 486 s.

Svitlana Zhyla

ORCID 0000-0001-9266-4557

Doctor of pedagogical sciences, Professor,
Professor of Department of Ukrainian Language and Literature,
Т. Н. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) Email: kafedra.ukr.movu@gmail.com

DISPUTE AS A FORM OF LITERATURE STUDY

The purpose of the article is to characterize the debate as a form of studying literature in institutions of higher education, to reveal the specifics of the dialogic activity of the subjects of this educational form, to determine the main functions of the debate, to analyze the methodology of its preparation and conduct.

The methodology is based on the conceptual provisions of higher school didactics, methods and forms of teaching organization in institutions of higher education, creativity of future teachers of literature in the context of their professional and methodical training, on the developed system of development and lecturing skills of the teacher of literature as a necessary condition for ensuring the effectiveness of the educational and cognitive activity of students.

Scientific innovation: Systematized knowledge about debate as a form of studying literature in institutions of higher education and discussion as the main method of debate.

Conclusions. *Dispute is an active form of studying literature in institutions of higher education. The dispute is always multifunctional, it ensures the implementation of the following main functions: cognitive, communicative, self-realization, self-affirmation, integration, plural, creative, facilitative, singular, interactive, educational, developmental, hedonistic, adaptive, socialization, empathetic, emotional.*

They characterized the peculiarities of the method of preparing and conducting the debate as a form of studying literature in institutions of higher education, distinguished the requirements for the debate as the main method of the debate, gave examples of rules and reminders for the participants of this educational form, modeled an approximate plan of the debate on literary and historical works.

Disputation as a form of studying literature is characterized by various dialogic methods: discussions, dialogues of students with the author of the text, characters of the work, with critics and literary experts, historians, collective polyartistic dialogue. The application of dialogic methods in the process of studying a work of art contributes to the formation of such qualities in future teachers of literature as: the ability to work in a team, the ability to substantiate one's opinion and creatively solve problematic tasks, generate new ideas; to show initiative, analyze and synthesize, critically evaluate information, draw conclusions and generalizations, show civic consciousness and activity, respect for Ukrainian history and national culture.

Key words: *dispute, discussion, requirements for discussion, functions of dispute, active form of studying literature.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2024

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О. О. Лілік